

Michel Foucault'da biyoiktidar ve benlik teknikleri

Mehmet Bayır*

Öz

Foucault öncesinde iktidarın doğasına ilişkin argümanlar hükümdarın kişiliğine bağlı olarak tezahür eden ve onunla ilişkilendirilen kavramlar çerçevesinde tartışılmaktaydı. Foucault kurumsal ve toplumsal ilişkiler ağının içinde iktidarın izini sürmüş ve iktidarın varlık alanını piramidin tabanı ve zirvesi arasında mikro fizik ölçekte aramıştır. Foucault, iktidar nerede sorusunun yanıtlarını, aile, okul, fabrika, hapisane, tımarhane gibi toplumsal yapılarda aramıştır. O, iktidar çözümlemesini siyasi kurumlar ve pratiklerle ilişkilendirmeyi indirgemeci bir yaklaşım olarak görmekteydi. Ona göre modern toplumda artık kralın başı kesilmeliydi. Geleneksel olarak kralın bedeninde ve kişiliğinde somutlaşan iktidar, kralın varlığını aşan ve toplumsal kurumların kılcak damarlarına kadar nüfuz eden bir ilişkiler ağına dönüşmüştü. Foucault, iktidarı sınırlayan, kısıtlayan ve baskılayan niteliklerinin yanı sıra “oluşturan, inşa eden ve düzenleyen” bir güç olarak ele alır. Foucault, iktidar çözümlemesinde geleneksel iktidarın hükümdarın şahsında görünür olduğu egemenlik toplumu ile iktidarın okul, hastane, tımarhane, kışla gibi disiplin aygıtlarıyla görünürliğünün silikleştiği disiplin toplumu arasında ayrım yapar. Foucault'nun iktidarın her yerde olduğu savı oldukça müphem, soyut ve muğlak bir niteliğe sahip olduğundan eleştirilmiştir. Fakat Foucault'nun disiplin toplumu tasarımında iktidara biçilen rol, güç gösterisi, teşhirciliği veya gösterişliliğine dayanan bir çekiç güç değildir. Disiplin toplumunda iktidar disiplin aygıtlarına nüfuz eden ve kurduğu ilişkilerle varlığını pekiştiren yumuşak bir güçtür. Uzun yıllar görünür bir iktidarın sert gücüyle yüzleşmiş olan egemenlik toplumlarının, disiplin toplumunun görünmeyen yumuşak güce sahip iktidar ilişkilerini kavramakta güçlük çekmesi anlaşılabilir bir şeydir. Toplumda süregelen iktidar algısının siyasi alanla ve siyasi özneyle ilişkilendiriliyor olması kavramın karmaşıklığından çok toplumsal rüstle ilgili olabilir. Bu çalışmada öncelikle iktidar olgusunun doğası ve Foucault felsefesinde konumlandığı yer irdelenmiştir. Akabinde orta çağda cezalandırma pratiğinin nesnesi olarak bedene çekirtilen azabın seyirlik görkeminden, modern çağda inceltilmiş tekniklerle benliğe uygulanan cezanın tarihsel gelişimi disiplinli iktidar bağlamında analitik ve eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: İktidar, ceza, disiplinli iktidar, disiplin toplumu, iktidar ilişkileri

Biopower and self-techniques in Michel Foucault

Abstract

Before Foucault, arguments about the nature of power were discussed within the framework of concepts that manifested and associated with the ruler's personality. Foucault traced power within the network of institutional and social relations and sought the domain of power on a micro-physical scale between the base and the apex of the pyramid. Foucault sought the answers to the question of where is power in social structures such as family, school, factory, prison, asylum. He saw it as a reductionist approach to linking the analysis of power with political institutions and practices. According to him, the king should have been beheaded in modern society. Power, traditionally embodied in the body and personality of the king, was transformed into a network of relationships that transcended the king's existence and permeated through the capillaries of social institutions. Foucault treats power as a force that “creates, builds and regulates” as well as its qualities that limit, constrain and suppress. In his analysis of power, Foucault distinguishes between a society of sovereignty, in which traditional power is visible in the person of the ruler, and a disciplinary society in which power is obscured by disciplinary devices such as

* Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı,
E-posta: mbayır14@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4825-3819

school, hospital, asylum, barracks. Foucault's argument that powers is everywhere has been criticized for having a rather ambiguous, abstract and ambiguous nature. But the role assigned to power in Foucault's design of a disciplinary society is not a hammer power based on his show of strength, exhibitionism or ostentation. In a disciplinary society, power is a soft power that permeates disciplinary devices and reinforces its existence through the relationships it establishes. It is understandable that sovereign societies, which have faced the hard power of a visible power for many years, have difficulties in grasping the power relations of disciplinary society with invisible soft power. The association of the ongoing perception of power with the political sphere and the political subject may be more related to social accession than the complexity of the concept. In this study, the nature of the phenomenon of power and its position in Foucault's philosophy are primarily examined. Subsequently, from the spectacular splendor of the torment inflicted on the body as the object of the practice of punishment in the Middle Ages, the historical development of the punishment imposed on the ego with refined techniques in the modern age has been discussed with an analytical and critical perspective in the context of disciplinary power.

Keywords: Power, punishment, disciplinary power, disciplinary society, power relations

Giriş

Michel Foucault, yaşadığı çağın bakış açısına, söylemine ve çözümlerine yönelik güçlü itirazları ve eleştirileriyle, modern çağın yerleşik doğrularını temelinden sarsmıştır. Foucault, eleştirilerinin odağına hümanist söylemin başlıca kavramlarını almış, bu kavramların monist gerçeklik iddiasını reddederek, barındırdığı çelişkileri postmodern bir yaklaşımla çözümlenmiştir. Foucault, çalışmalarının merkezine özneyi ve öznel deneyimi konumlamıştır. Yaşadığı çağın hakim iki düşünce geleneği olan fenomenoloji/hermenutik ve tarihsel maddeciliği özneyi ve öznel deneyimi dışlamaları nedeniyle reddetmiştir. Foucault, öznel deneyimi verili insan doğasıyla açıklayan antropolojizme karşı çıkar. Öznel deneyimin tarihsel süreçlerin gereksinimlerine ve koşullarına göre biçimlenen tekil deneyimler olduğunu savunur. Foucault, öznel deneyim formlarının oluşum, gelişim ve dönüşümlerinin sorunsallaştırmalarla gerçekleştiğini bu bağlamda kendi eserlerinin bireyin Batı kültüründe özneye dönüştürülme sürecine özel bir katkı sağladığını öne sürer (Foucault, 2014, s. 11-13). Foucault'da özneye dönüştürme süreci bireyselleştirmeye ve kimlik oluşturmaya karşılık gelen bir kavramdır. Öznel deneyim kişinin kendi deneyimiyle kurduğu bilinçli ilişkidir. Kurulan ilişki ile deneyim içselleştirilerek kimliğinin bir parçası haline gelir.

Foucault, çalışmalarında kullandığı arkeolojik ve soy bilimsel yöntemle kapatılma, delilik, cinsellik, disiplinci ve biyo-iktidar gibi kavramları incelemiştir. Foucault, olgular arasındaki ilişkilerden çok, olguların üretilme biçimleriyle ilgilenmiştir. Bu bağlamda yazılarında cinsellik, kapatılma, delilik, disiplinci ve biyo-iktidar gibi kavramların tarihsel süreç içinde ortaya çıkış koşullarını ve oluşum süreçlerini çözümlenmiştir. Arkeolojik ve soy bilimsel bir yöntemle ele aldığı çalışmalarında yaptığı çözümlerinde gerçekliğin, bilginin ve doğruların tarihsel süresizliğine dikkat çekmiştir. Foucault yazıları, amaç kaygısından ve ele aldığı konular hakkında öneri sunma baskısından ve kaygısından uzak, ucu açık yazılardır. Bu bağlamda Foucault düşüncesinin tükenmediğini, ele aldığı konuların üretilebilirliğinin sürdüğü söylenebilir. Foucault, ucu açık yazılarında tartıştığı konularla güncelin nabzını tutmayı sürdürmesi yönünden klasik, ortaya koyduğu argümanlar bakımından klas bir felsefe yaptığı söylenebilir.

Devletin iktidarla özdeşleştiği ve iktidarın devlet iktidarı olarak konumlandığı devlet aygıtı Foucault düşüncesinde "yapı bozuma" uğratılmıştır. Foucault, devlet aygıtını "iktidar mikro fiziği" temelinde birçok etmenin birbirini etkilediği ilişkiler ağının bir bileşkesi olarak ele almıştır. Devlet gözetleme ve cezalandırma aygıtları; kurumları birbirlerine bağlayan, kesiştiren, ayırıştırır veya yeni bir işlev ve işleyiş kazandıran bir tür iktidar teknolojisine dönüşmüştür. Modern toplumun bir disiplin toplumu olmasıyla, devlet aygıtının bir iktidar teknolojisine dönüşmesi arasında paradoksal bir nedensellik söz konusudur (Deleuze, 2013, s. 45). Modern çağda iktidar, disiplinci bir yaklaşımla daha sofistike ve inceltmiş tekniklerle

özneyi üretmekte ve yapılandırmaktadır. Modern çağın disiplinci iktidarları, özneye sunduğu bireycilik ve özgürlük yanılsamasıyla özneyi gönüllü köle olarak devşirmektedir. Modern çağda iktidarın merkezsizliği gönüllü kölelerin zincirlerini görünmez kılmaktadır. Bu bağlamda özne, direniş göstermek bir yana, gönüllü olarak itaat etmekle özgür olduğunu düşünmektedir. Foucault, iktidarın merkezsizliği ile kırılan direniş hattının tahkim edilmesi için herhangi bir çözüm önerisi sunmamaktadır. Foucault, bu bağlamda her türlü çözüm önerisini iktidar ilişkileri dolayımında dayatmacı bir müdahale olarak değerlendirmektedir. Foucault düşüncesinde biyopolitik/iktidar kavramı her sorunun kapısını açan ve açılmayan maymuncuk niteliğinde işlevsel bir araçtır. Foucault, bu kullanışlı ve güçlü aracı birçok olgunun çözümlemesinde kullanmıştır. Bu kavram aracılığıyla ele aldığı birçok olguyu yapı bozuma uğratmıştır. *Deliliğin Tarihi*, *Cinselliğin Tarihi* ve *Hapishanenin Doğuşu* kitaplarında Foucault yaptığı kimlik eleştirileriyle birçok kavramı yapı bozuma uğratmıştır.

Biyopolitik kavramı politik, biyoiktidar kavramı biyolojik nitelikleriyle öne çıkan özneye gönderme yapmaktadır. Her iki kavramın ortak noktası verimlilik ve üretkenlik ile özne arasındaki ilişkinin boyutlarıdır. Modern çağda gelişen kapitalizmin verimlilik odaklı üretim biçimi özneyi kendi haline bırakılamayacak kadar değerli bir kaynak haline getirmiştir. Kapitalist üretimin çalışma saatlerine ve iş disiplinine uyacak biçimde öznenin bedeni terbiye edilmeye, maksimum düzeyde fayda sağlayacak şekilde öznel yaşamı denetim altına alınmaya başlanmıştır. Böylelikle demografik yapıda meydana gelen değişimlerin izlenmesi, yapılandırılması ve denetlenmesi biyopolitik iktidarın toplumsal mühendislik stratejileri arasına dahil edilmiştir. Bu çalışmada öncelikle iktidar olgusunun doğası ve Foucault düşüncesinde konumlandığı yer irdelenmiştir. Amacımız Foucault öncesinde iktidar olgusunun egemen bir gücün şahsında varlık ve anlam kazandığı geleneksel iktidar prototipini ortaya koymaktır. Foucault düşüncesinde iktidarın temsilcisi kral tahtından indirilmiş ve toplumsal ilişkilere nüfuz eden ilişkiler ağına konumlanmıştır. Suçu ve suçluyu kendi egemenliğinin bekasına bir tehdit olarak gören kral, suçlunun bedeninde acımasız güç gösterisinde bulunarak toplumun diğer üyelerine dehşet ve korku salmıştır. Cezanın nesnesi olarak beden başlığı altında amacımız geleneksel iktidarın orta çağda cezalandırma pratiğinin nesnesi olarak bedene çektirilen azabın seyirlik görkeminden, modern çağda inceltilmiş tekniklerle benliğe uygulanan cezanın tarihsel gelişiminin izini sürmektir. Disiplinci iktidar ve disiplin toplumu başlığı altında amacımız modern dönemin kapitalist üretim biçiminin, insan bedeninin kolaylıkla gözden çıkarılmayacak kadar değerli bir üretim faktörü olduğunu keşfetmiş olmasına bir ayna tutmaktır. Bu keşif insan bedenini cezanın nesnesi olmaktan kurtarmıştır. Fakat çalışmayan işsiz/aylak bedenler kapatılmış, psikoloji gibi bazı tıp branşları aracılığıyla insan ruhu terbiye edilmeye çalışılmıştır. Kapatılan bireylerin ruhu cezalandırma pratiğinin nesnesine, beden de ruhun hapishanesine dönüşmüştür. Bireyin benliği tıp endüstrisinin hedefi haline gelmiştir. İnsan benliğinin katmanları soğan gibi soyulmuş ve yeni bir benlik inşa edilmiştir. Bu bağlamda disiplinci iktidarın toplumsal ilişkilere nüfuz eden, düzenleyen, düzelten, normalleştiren, özneyi yeniden inşa eden ve gücünü görünmezliğinden aldığı öne sürülmüştür.

1. İktidarın doğası ve kapsamı

Foucault'nun iktidar felsefesi, Max Weber'in iktidarın müphem doğasına ilişkin "iktidarın aklın anlamayacağı nedenleri vardır" şeklindeki sözlerine bir meydan okuma olarak görülebilir (Dore, 2010, s. 737). Toplumda çatışma potansiyelini azaltarak toplumsal düzen ve uyum sağlayan hukuk kurallarının etkili bir biçimde uygulanabilmesi egemen bir iktidarın varlığını zorunlu kılmaktadır. Foucault, egemenlik organının toplumsal ve kurumsal ilişkiler aracılığıyla bireyin gündelik yaşamına sızdığını ve iktidar ilişkilerinin çevrim içi ağında dolaştığını ileri sürerek iktidar ilişkileri kavramını hukukun güç ilişkileri kapsamına dahil eder (Miller, 2015, s. 151). Foucault, iktidar nerede sorusunun yanıtlarını, aile, okul, fabrika, hapishane, tımarhane gibi toplumsal yapılarda aramıştır. İktidarın bu toplumsal yapılarda nasıl işlediğini araştırmıştır.

Foucault iktidar ilişkilerinin bilgi üretmeden varlık kazanmasının olanaksız olduğunu söyler. İktidar ilişkileri ve bilgi birbirini üreten ve içeren süreçlerdir. Birbirlerinin varlık sebebi olduğu gibi birbirlerini üreten ve çoğaltan olgulardır (Becermen, 2014, s. 241). Foucault bilgi iktidar ilişkisini öznenin inşası üzerinden ele almıştır. Özneyi toplumsal ve kurumsal iktidar ilişkilerinin bir ürünü olarak görür. Bu bağlamda özne, iktidarın öznesi değil, nesnesidir. Özne iktidarın tamlayanı değil, tamlananı diğer bir deyişle iktidar tarafından tanımlanandır.

Foucault, iktidarı siyasi olanla ve siyaset alanıyla ilgili görmez. O, iktidar çözümlemesini siyasi kurumlar ve pratiklerle ilişkilendirmeyi indirgemeci bir yaklaşım olarak görmekteydi. Ona göre modern toplumda artık kralın başı kesilmeliydi. Geleneksel olarak kralın bedeninde ve kişiliğinde somutlaşan iktidar, kralın varlığını aşan ve toplumsal kurumların kılcal damarlarına kadar nüfuz eden bir ilişkiler ağına dönüşmüştü (Oksala, 2012, s. 165). Foucault, iktidar kavramını egemenlik kavramı üzerinden tartışmaz. İktidarı sınırlayan, kısıtlayan ve baskılayan niteliklerinin yanı sıra “oluşturan, inşa eden ve düzenleyen” bir güç olarak ele alır (Oranlı, 2012, s. 43). Foucault, iktidar kelimesinin siyasi yapı, kurum, hükümet gibi çağrışımları nedeniyle kullanılmasından pek hoşnut değildir. Fakat bununla ilgili düşüncelerini ifade edecek daha güçlü bir kavram yoktur. O, iktidar ilişkilerdedir derken, bireyin başka bir bireyin davranışlarını etkilemeye ve yönlendirmeye çalışması bağlamındaki ilişkiden bahsetmektedir. Yönlendiren birey iktidarın güdümünü, yönlendirilen birey de güdüleni temsil eder.

Geleneksel iktidar olgusu üzerine yapılan tartışmalar egemen ve egemenlik ekseninde devlet, adalet, devlet yönetimi gibi kavramlar çerçevesinde yapılmıştır. Geleneksel iktidarda kral, yaşayan bir yasa olarak yasanın yükümlülüğü altında olmadan varlığıyla yasadızlık ve nomosu birleştirmiştir (Agamben, 2006, s. 84). Geleneksel iktidar gücünü kraldan almış, zor kullanarak ve baskıya maruz bırakarak özne ile buyurgan ilişkiler kurmuştur. Geleneksel iktidarda öznenin hakları kralın haklarıyla yakından ilgilidir. Kralın hakları öznenin ödevleri vardır. İktidar, orta çağda tarihsel koşulların dayattığı araçlarla öznenin bedeni üzerinde zorbalık ve baskıyla denetim kurmuştur. Şiddet toplumsal adaletin sağlanması amacıyla hizmet eden bir araç olarak kullanılmıştır. Şiddetin meşruiyeti ahlaki ve insani ilkelere bağımsız bir biçimde amaç-araç diyalektiğine sıkışmıştır (Agamben, 2013, s. 9-11). Foucault’ya göre geleneksel toplumda ulus, aynı dili konuşan tasada, kıvançta, savaşta barışta aynı duyguyu, heyecanı paylaşan bir topluluk değildir. Bu ortaklıklar, bir topluluğu ulus yapmaz. Ulus, aralarında fiziksel hukuksal ilişkiler kurabilen ve bu ilişkinin kralın bedeninde somutlaştığı topluluktur. Ulusun bir bedeni yoktur, ulus bedensel olarak kralın bedeninden, kişiliğinden ibarettir (Foucault, 2002, s. 225). Kral, Tanrı’nın yeryüzündeki hükümlerlik elçiliği üzerinden kendini konumlamıştır. Ulus, sırtında kralın kırbaç izleriyle terbiye ettiği, kral için sırtlanlara karşı mücadele eden, varlığını onun varlığına feda eden bir topluluktur.

İktidar, ideoloji üzerinde veya bireylerin bilinçlerinden öte bedenleri üzerinde tahakküm kurmaktadır. Foucault, bireylerin alışkanlıkları, tavırları, davranışları, mekânsal yerleşme ve konumlanmalarını dayatmacı biyoiktidar stratejisinin bir sonucu olarak görmektedir (Foucault, 2011a, s. 146). Foucault, bireyi iktidarın karşıtı olarak görmez. Birey iktidarın karşıtı olmadığı gibi karşısında da değildir. Birey, iktidarın etmeni ve aracısıdır. Birey, iktidarı oluşturan bir neden ve iktidarın bireyin içinden geçerek onu biçimlendirdiği bir sonuçtur. Foucault’nun deyişiyle “hepimizin bedeninde iktidar vardır” (Foucault, 2002, s. 43-44). İktidar, şiddet ve baskı ile eylem gücünü ortaya koymaz. İktidar bir ilişkiler ağı içerisinde başlatan, körükleyen, birleştiren ve ayıran fonksiyonuyla her yerdedir. İktidar baskı mekanizmasını kurmadan önce gerçeği; ideolojik kamplara bölmeden ve soyutlamadan önce doğruyu üretir (Deleuze, 2013, s. 47).

Megill, Foucault’da iktidarın her yerdeliğini oldukça müphem bulur ve bu iddianın metafiziğin tözle ilgili anonim yaklaşımı çağırıştırdığını savunur. Her yerdelik savı belirgin bir yönü, başlangıç ve bitiş noktası olmayan nüfuz edilemez niteliği nedeniyle “hepimizi ağına

düşüren Doğulu bir metafizik güce benzer” (Megill, 1998, s. 356). Spinoza'nın paradoksundan mülhem her yerde olanın hiçbir yerde olmamasının yarattığı anlam çokluğu, somut ve belirgin anlamı çoklaştırarak bulanıklaştıran bir niteliğe dönüşür (Mollaer, 2014, s. 11). Her yerde olarak hiçbir yerde olmayan iktidar, gücünü görünmezliğinden alır. Görülmemenin hayaletinde bir siluet, sessizliğin sağırlığında bir fisıltı olarak tezahür eden iktidar, denize ittiği bireyi boğulmaktan kurtararak yaşamını borçlu olduğu bir kahramana dönüşür (Hülür, 2008a, s. 173). Foucault düşüncesinde iktidarın, kralın şahsında temsil edildiği somut bir iktidar tasarımına dayanmamış olması eleştirilmiştir. Bu eleştiri geleneksel egemenlik toplumunun, egemenin şahsında görmeye alışık olduğu iktidarın, toplumsal ilişkilere nüfuz etmiş, görünürlüğünün arka planda silikleşmiş olmasını algılamakta güçlük çekmesi anlaşılabilir bir şeydir. Bu durum geleneksel alışkanlıklarından ve paradigmalarından kopamamış geleneksel iktidar algısının tortuları olarak görülebilir. Foucault düşüncesinde iktidarın görülmez, duyulmaz yumuşak bir güce dönüşmesi, cezanın nesnesi olarak beden yerine bireyin ruhunu hedef almasıyla ilgilidir. Bu bağlamda görünmez iktidarın kendine denk bir hedef seçtiği söylenebilir.

Foucault, doğruyu/gerçekliği üretmesi nedeniyle iktidar kavramının olumsuz değil olumlu bir olgu olduğu düşüncesindedir. *Hapishanenin Doğuşu* bu iddiasının eskizi niteliğinde bir çalışmadır. Bu kitabında Foucault, hapishanenin toplumsal rolünün sanılanın aksine suçu ortadan kaldırmak değil, yeniden üretmek olduğunu öne sürmektedir. Ona göre, hapishane bu özelliğiyle toplumsal istikrara yönelik tehdit dayatmasında bulunarak, toplumu devasa bir denetim ve disiplin aygıtıyla kuşatmanın gerekçelerini oluşturmaktadır (Megill, 1998 s. 356-357). İktidar içeri aldığı suçlu bireyler aracılığıyla dışarıdakileri denetim altına almış olur. Böylelikle hem içerideki hem dışarıdakiler disipline edilirler. İçerideki suçlunun varlığı iktidarın dışarıdaki gücünün sembolüdür. Suçlu beden üzerinde uygulanan cezalandırma biçimleri aracılığıyla disipline edilen toplum, iktidara boyun eğmeyi ve ona tabi olmayı mitleştirilen bir güce dönüşür.

İktidar daha çok öldürmek hakkından, yaşatmak için hayata müdahale etme, yaşama biçimini denetim altına alma hakkı lehine feragat eder. Birey yaşamının sonlanması iktidarın yaşam üzerinde denetim kurma misyonunun sona ermesi anlamına gelmektedir. İktidar için ölüm bir trajedi değil, istatistiktir. İktidar için artık ölümlerin gerçekleşme biçimi değil, oranı önemlidir. Bu yönüyle ölüm bireye özgülenen bir nitelik kazanır. Birey, ölecek iktidarın denetim alanından çekilir ve özüne dönerek özgürleşmiş olur (Foucault, 2002, s. 253-254). İktidarın şiddet kullanarak nesneyi imhası, iktidarın “intihara eksik teşebbüste bulunması” kendi kendini imha etme girişiminde bulunması demektir. Dolayısıyla nesneyi imha etmek iktidarın oluşturucu unsuru değildir. Nesneyi imha etmek iktidarın görülme ve onanma arzusunu yeterince tatmin etmemektedir. Bu bakımdan iktidar sonunda imha edecek olsa bile “yaşam ile ölüm arasındaki sınıra kadar şiddet uygular” (Yalçınkaya, 2005 s. 20). Modern ceza sisteminde iktidarın varlık nedeni ve işleme mantığı yaşamı yönlendirme işleviyle ilgilidir. Modern iktidar kendine meşru gördüğü öldürme hakkını; yaşamı yönetmek, desteklemek, güçlendirmek, çoğaltmak, yaşam üzerinde kurduğu denetim ve bütüncül düzenlemelerle olumlu bir biçimde kullanmaktadır. Savaşlar artık kral için değil halkların yaşamsal gerekliliği adına yapılmaktadır. Yaşamak için öldürme fikri modern iktidarın egemenliğinin hukuksal varlığı için değil, halkın biyolojik varlığı adına yapılan uluslararası bir savaş stratejisine dönüşmüştür. İktidar öldürme hakkını suçlunun canavarlığına, ıslah edilemezliğine ve toplumun korunması adına gerçekleştirmektedir (Foucault, 2007, s. 101-102). İktidar, öldürerek denetim altına alma fikrinden vazgeçmiştir. İktidar bireyi öldürmekle kendi varlığını eksiltmiş olur. İktidar kendini çoğaltmak için bireyi yaşatma ve emeği denetim altına alma gereksinimi duyar.

Akılcılık ve bilim modernitenin amentüleridir. Modern toplum bu iki temel ilkenin kılavuzluğunda ileri bir toplum haline gelmiştir. Her alanda akılcılık ve bilimsel ilkelerin kullanılması ve uygulanmasından cezalandırma sistemleri de payını almıştır. İktidarlar modernitenin olanaklarını, özgürlüklerin genişletilmesinden çok güvenlik sistemlerinin

geliştirilmesi için kullanmıştır. Her şey rasyonel bir temele dayandırılarak oluşturulmaktadır. Foucault, tam da bu nedenle şiddeti çok tehlikeli bulur. Şiddetin doğasında elbette dehşet ve korku vardır. Fakat akılcılık, şiddeti süreklilik girdabına sürükleyen çok daha korkunç bir trajedidir (Oksala, 2012, s. 163). Kuşkusuz modern toplum bilim, kültür ve sanat vd. alanlardaki ilerlemeleri rasyonaliteye borçludur. Fakat şiddetin yaşamın her alanına nüfuz etmesi ve sürekliliği rasyonalitenin yan etkisi olarak ne kadar içselleştirilebilir? Foucault, iktidar devlet ve siyasi kurumlarla ilişkilendirmeyi yetersiz, devlet aygıtı içinde aranmasını ise yersiz bir çaba olarak görür. Ona göre iktidar, devlet aygıtı olmadığı gibi onun dışında, üstünde, ötesinde belki yanında veya yakınında olabilir. Bunlar dikkat çekmeyecek kadar mikro(skobik) işlevlere sahip mikro iktidarlardır. Bu iktidar mikro fizik (her yerde) bir iktidardır. Foucault (2012, s. 43) bu bağlamda mikro iktidar mekanizmalarında bir değişiklik olmadığı takdirde siyasi ve toplumsal egemen sınıfların değişme olasılığını mümkün görmemektedir.

Bireyler şiddet kullanma hakkı ve yetkisinden devlet lehine feragatte bulunarak devletin kendi adına zor kullanarak haklarını takip etmesini kabul etmiştir. Doğal hukuk şiddeti adil ve meşru amaçlar için suiistimal edilmediği sürece kullanılmasını *de facto* bir eylem olarak kabul etmektedir. Darwinci görüş de şiddeti doğal seleksiyonun ve yaşamsal amaçların asli bir unsuru olarak ele almaktadır. Diğer taraftan şiddeti doğal bir durum olarak kabul eden doğal hukuk tezine karşılık, pozitif hukuk şiddetin tarihsel süreçlerin bir ürünü olduğu anti tezini savunmaktadır. Doğal hukuk pozitif hukuku amaçlar açısından, pozitif hukuk da doğal hukuku araç yönünden eleştirmektedir. Her iki yaklaşımda adil amaçlara hukuka uygun araçlarla ulaşma noktasında uzlaşmıştır (Benjamin, 2010, s. 20).

İktidar varlığını hakikat ve doğruluk söylemi üretmeye borçludur. İktidar için bu refah üretimi kadar önemli bir gerekliliktir. İktidarın söylemsel pratiklerinin dayattığı doğrularla “yargılanır, mahkûm edilir, sınıflandırılır, belirlenir, belirli bir yaşam veya ölüme yazgılanır” (Hülür, 2008b, s. 151). Hakikat ve doğruluk Foucault düşüncesinin kilometre taşlarıdır. Ona göre bu kavramların iktidarla olan ilişkisinin açık ve net bir biçimde ortaya konulabilmesi için, özne, birey/bireyselleşme kavramlarının öncelikle tanınması ve tanımlanması gerekmektedir. (Urhan, 2007, s. 101). Foucault, öznenin ben kimim sorusuyla kendi kendini sorgulamasında benliğin normalleşme tortusu ve iktidar dayatması olduğunu savunur. Foucault, modern öznenin sürekli kendi arzularını, değerlerini, normallerini sorgulaması ve sınıflandırmasını gerçekte bireyi sapkın veya normal olup olmadığının belirlenmesine aracılık eden, modern iktidar tarafından üretilen sorular olduğunu öne sürer. Böylelikle bireyin bireyselliği tanımlanabilir, karşılaştırılabilir, ölçülebilir ve yargılanabilir disiplinler tarafından üretilir ve bu sınıflandırmaya göre eğitilir, düzeltilir, normalleştirilir ya da dışlanır. Bu bağlamda Foucault’ya göre modern kimlikler, bireyin varoluşsal dünyasını kuşatan, kim olduğunu tanımlayan, normalliğin ve sapkınlığın sınırlarını belirleyen disiplinci iktidar ilişkileri tarafından üretilmektedir. Dolayısıyla modern kimlikler doğal olmayan, bireyin doğasıyla da ilgisi bulunmayan, öznenin ruhunun demir kafesidir (Weir, 2014, s. 108-109). Canetti soru sorma ve sorgulamayı bir iktidar aracı olarak görür. Soru sorma hakkı muhatabını tahakküm altına alan ve soru sorana ayrıcalık kazandıran bir haktır. İktidar soru sorarak birey üzerinde baskı kurar, birey kendini savunabilecek güce sahip değilse, gizli olanı ifşa ederek teslim olur ya da içe kapanarak direnir ve suskunluk zırhıyla sınırlarını korur. Derin suskunluk iktidarın sorgulama yöntemini gözden geçirmesine ve sorularına cevap almasını sağlayacak biçimde daha şiddetli, acı verici yöntemler kullanmasına neden olur. Birey, sorulara verdiği her cevapla kendini eksiltir ve özgürlüğünü kısıtlar. Canetti, sorular arasında en acımasız soruların bireyi itirafa zorlayan kimlik soruları olduğunu öne sürer. Polis ve yargıçların ilk sorularının kimlik soruları olması, birey üzerinde denetim kurma arzusundan kaynaklanmaktadır (Marti, 2014, s. 172). Canetti ve Foucault’nun iktidar tanımlarında bireyi itirafa zorlama, sınava tabi tutarak disipline etme, kimliğini soyarak yeni bir kimlik inşa etme gibi enstrümanlar ortaktır.

Foucault, özne kavramını başkasına tabi olan, boyun eğen anlamında kullanmıştır. İktidar, bireyleri kimlik aracılığıyla kategorize eden, topluma doğru ve hakikat dayatmalarında bulunarak gündelik yaşama müdahale eden bir erktir. İktidar bu müdahalelerle ve değişik araçlarla bireye boyun eğdirtmekte, denetim altına alarak özneleştirilmektedir. İktidar, özne ile kurduğu kurumsal bağlar aracılığıyla onun rutinine, zihnine ve eylemlerine nüfuz etmektedir (Koç, 2018, s. 196). Foucault, İran İslam Devrimi'ne verdiği destek nedeniyle gelen eleştirilere karşı, ayaklanmanın aşkınlığını savunmuştur. Bir şey uğruna mücadele etme ve bu uğurda ölme inancını tarihi süreksizleştiren ve ona öznellik katan bir deneyim olarak görür. Bu bağlamda Foucault'da özne, yalnız boyun eğen bireye değil, aynı zamanda direnişle kendini olumlayan bir tekilliğe göndermede bulunur (Foucault, 2015, s. 280).

2. Cezanın nesnesi olarak beden

Klasik çağdan modern topluma cezalandırma rejiminin tarihsel süreci dört farklı formda ele alınabilir. Birinci formu, sürgün toplumu olarak adlandırılacak suçluyu sürgüne göndermek "kovmak, dışlamak, sınır dışı etmek, bazı yerleri yasaklamak, ev bark yıkmak, doğum yerini yok etmek, mal mülke el koymak" gibi ceza uygulamalarının olduğu Grek toplumları dönemidir. İkinci formu, diyet toplumu olarak adlandırılacak zararın mali yükümlülüğe dönüştürerek diyetini ödetmek gibi ceza uygulamalarının söz konusu olduğu Cermen toplumlarıdır. Üçüncü formu, damgalama toplumu olarak ön görülen ceza uygulamalarında bedene yönelik damgalama ile iktidarın gücünün sergilendiği kalıcı izli işaretlerle damgalandığı Batı toplumları dönemidir. Dördüncü formu bugünkü modern toplumun ceza rejimi olarak benimsediği suçluyu bir yere kapatma dönemidir (Foucault, 1993, s. 57). Modern toplumda hapis işkencenin yerine ikame edilen bir genel cezalandırma biçimine dönüşmüştür. Kapitalizmin hapishanelerdeki dönüştürücü gücü, bedenin artık damgalanmasına değil eğitilmesine, düzeltilmesine yeni bir işlev ve işlerlik kazandırılmasına, cezanın kapatılma formu da ucuz emek sömürsüne karşılık gelmektedir (Foucault, 1993, s. 68-69).

Foucault'ya göre beden tarihin ve tarihsel süreçlerin arşividir. Bedenin soykütüğü tarihsel sürecin eklendiği yerdedir. Beden, tarih değirmeninin hem dişlileri hem de öğütülmüş malzemesidir. Beden, tarihin izlerini ve gizlerini üzerinde taşımaktadır (Foucault, 2011b, s. 238). Foucault, bedenin tarihsel arşivinin izlerini sürdüğü, iktidar ilişkilerini, stratejilerini, teknik ve taktiklerini diğer bir deyişle modern Batı toplumunun özneliği inşa biçimini incelediği (Foucault, 2014, s. 9). *Hapishanenin Doğuşu* (1992) adlı kitabının "Azap" başlıklı bölümünde, suçluya cezasını itiraf ettirmek, bedenine acı çektirmek için uygulanan ve toplum önünde sahnelenen şiddeti ayrıntılı bir biçimde tasvir eder.

Paris kilisesinin cümle kapısının önünde, suçunu herkesin karşısında itiraf etmeye mahkûm edilmişti ...sonra aynı yük arabasıyla Greve meydanına götürülecek ve burada kurulmuş olan darağacına çıkartılarak memeleri, kolları, kalçaları, baldırları kızgın kerpetenle çekilecek; ...sonra da bedeni dört ata çektirilerek parçalatılacak ve vücudu ateşte yakılacak, kül haline getirilecek ve bu küller rüzgâra savurulacaktır... sonra kollarını dirseklerine kadar sıvamış bir işkenceci, bu iş için özel olarak yapılmış yaklaşık bir buçuk ayak uzunluğundaki kerpetenle, önce onun sağ baldırını, sonra sağ kolunun iç kesimlerini, sonra da memelerini çekti...İki veya üç denemeden sonra cellat Samson ve etlerini kopartarak çekmiş olanı ceplerinden birer bıçak çıkartarak kalçaları gövdeden ayırdılar; tam koşumlu dört at ise onlar sonra iki kalçayı götördüler, yani önce sağ taraf, sonra da sol taraf; daha sonra kollar için omuzlara ve bacaklar için de kasıklara aynı şey yapıldı; hayvanların tüm güçleriyle çekerek önce sağ, sonra da sol kolu kopartmaları için etleri neredeyse kemiklere kadar kesmek gerekti. (Foucault, 1992, s. 3-6)

İnfaz, bedene acı çektirerek, toplum önünde sahnelenerek "Bahti'nin karnavalındaki bir cümbüşe dönüştürülerek" seyirlik ve karanlık bir şölen olarak sunulmaktaydı (Bayır, 2018, s. 52). Azap çektirme seremonisine tabi tutulan suçlunun, ceza Tanrısına sunulmak üzere sunağa yatırılıncasına bedeni üzerinde türlü azap, aşağılama ve işkence ritüelleri uygulanırdı. Cezanın seyirlik bir unsur olarak kullanılması iktidar gücünün maskesiz olarak görünme ve kendini

gösterme arzusuyla ilgilidir. Böylelikle iktidar, gücünü ve meşruiyetini topluma onaylatmış olur.

Foucault, XVIII. yüzyılın ortalarında gerçekleşen dehşetli cezalandırma sahnelerini tasvir ettikten yaklaşık 80 yıl sonra Paris’te mahkumlar için oluşturulan gözaltı merkezlerindeki katı çalışma/çalıştırılma kurallarını sıralamış ve bu yeni durumu halka açık bir infaz olarak değerlendirmiştir. Bunun diğerinden farkı infazın daha sofistike ve inceltilmiş biçimidir. Dış görünüşü itibariyle daha insancıl ve uygar gibi görünen bu cezalandırmayı Foucault, “disiplin” adıyla kavramsallaştırmıştır. Foucault, daha gelişmiş ve insancıl gibi görünen bu uygulamanın daha az cezalandırmayı mı yoksa daha iyi cezalandırmayı mı amaçladığı konusunda oldukça kuşkucudur. Foucault, ilkel toplumdaki modern topluma geçiş sürecinde ceza pratiklerinde yaşanan dönüşümü dört farklı tasarımda ele almıştır. Birinci tasarım, ceza seyirlik olmaktan çıkarılmış kamu düzeni gerekçesiyle kişi kısıtlanarak kapatılmaya başlanmıştır. İkinci tasarımda, cezalandırılan artık nesne (suç) değil, öznedir (suçlu). Özneyi suça iten davranışlar araştırılmaya, incelenmeye başlanmıştır. Üçüncü tasarımda, yargıçların cezanın nasıl uygulanacağı üzerindeki mutlak gücü kırılmış, cezanın doğasına ilişkin karar gücü ve yetkisi hekim, psikiyatrist, uzmanlar ve kurullarla paylaşılmaya başlanmıştır. Dördüncü tasarımda, cezalandırmanın amacı hak edilen cezanın gerçekleştirilmesi değil, suçlunun yeniden formatlanması ve topluma kazandırılmasıdır. Bu cezalandırmada suçlunun vücut bütünlüğü korunmakta fakat psikolojik bir denetime tabi tutularak ruhu parçalanmaktadır. Foucault’un deyişiyle artık “ruh bedeninin hapishanesidir” (Gutting, 2010, s. 118-120). Bedenin ruhun hapishanesine dönüşmesi, ruhun bir tür ağırlaştırılmış müebbet mahkûm olmasıdır. Ruhun disipline etmek için bedene azap çektirmek önemini yitirmiştir. Modern öncesi iktidar suçlu bedeni üzerinde gücünü görülebilir kılmayı arzu ederken, modern iktidar suçlunun ruhuna nüfuz etmeye talip olur. Modern iktidarın bireysel yaşama müdahalesinin bir sınırı var mı varsa neresi sorusu da anlamsızlaşmaktadır. Bireyin ruhuna kadar nüfuz eden iktidarın bir sınırı söz konusu değildir.

Seyirlik bir unsur ve karanlık bir şölen havasında sahnelenen bedene acı çektirme cezaları XIX. yüzyılın başlarına kadar sürmüştür. Bu yüzyıldan itibaren fiziksel acı çektirme uygulaması cezanın kurucu unsuru olmaktan çıkmıştır. Ceza ekonomisi yerini birey haklarının geçici olarak askıya alındığı haklar ekonomisine terk etmiştir (Foucault, 1992). Foucault’ya (2014, s. 143-145) göre her ne kadar iktidar tasarımı ve ceza rejimi değişmiş olsa da Batı toplumunda iktidar tasarımının tarihsel süreç içerisinde gelişimi yetersiz ve olumsuzdur. Batı toplumunda iktidar her zaman yasa ve yasaklama olgusu üzerinden tasarlanmıştır. İnsan davranışlarına ilişkin tüm yasa ve yasak düzenlemeler “yap-malısın/yap-mamalısın” karşıtlığının izdüşümüdür. Foucault, yanlış bulduğu bu iktidar tasarımının nedenini Batı toplumlarının tarihsel olarak monist iktidar deneyiminin olumsuzluğuyla açıklar. Foucault’ya göre bir değil, birçok iktidar vardır. İktidar, fabrikada, orduda, okulda, hastanede özetle her yerdedir ve heterojendir.

3. Disiplinci iktidar ve disiplin toplumu

Weber’e göre güç, toplumsal ilişkilerde şartlar ne olursa olsun istencin dirençleri aşabilme kapasitesidir. Egemenlik ise buyruğa uymaya hazır, emre amade kişilerin bulunma potansiyelidir. Weber, toplumsal alışkanlıklar sonucunda kendiliğinden ve kalıplaşmış bir biçimde boyun eğmenin görülme olasılığını disiplin olarak adlandırmaktadır. O, disiplin kavramını “eleştiriden yoksun bir yığın” gönüllü boyun eğme alışkanlığı olarak değerlendirir. Weber, egemenliği kurumsal bir yürütme gücüne ihtiyaç duymadan komuta etme yeteneğine sahip birinin varlığıyla uygulanabileceğini öne sürmüştür (Weber, 2014, s. 96-97). Disiplin toplumu, XVIII. yüzyılın sonunda gelişen Batı kapitalizminin ihtiyaç duyduğu beden/emek ve üretim gücünün eko-politik etmenlerin nesnesine dönüştüğü dönemdir. Önceki dönemde baskı, şiddet ve zorlamaya dayalı tekniklerin etkisizliğinin yarattığı maliyet terk edilmiş, kapitalist

sistemin gerektirdiği iş disiplininin çalışanlar tarafından gönüllü olarak içselleştirmesini zorunlu kılan yeni bir iktidar türü doğmuştur. Bu yeni iktidar, geleneksel siyaset ve iktidar teorilerinin yasa ve yasağa dayalı kısıtlayıcı iktidatlarına hiç benzemeyen toplumsal ilişkiler ağının içinden geçen iletken ve üretken bir güç olarak ortaya çıkmıştır (Cevizci, 2006, s. 565-566). Disiplinci iktidar istedik davranışın sürekli tekrar edilmesini teşvik eder, istenmedik davranışı ise tekrarlanmaması için caydırmaya ve yıldırmaya çalışır. Birey belirlenmiş ideal norma göre biçimlendirilir ve öznenin normu içselleştirmesi sağlanarak kişiliği inşa edilir. Disiplin toplumunda ortak aktiviteler ve rutin yaşam kalıpları aracılığıyla türdeş bir toplum yaratılarak toplum denetim altına alınır. İktidar bunları Panoptik denetim modeliyle kendini göstermeden ve görünmeden yapar (Topuzkanamış, 2019, s. 1847).

Disiplin toplumu yaratmak, Bentham'ın Panoptik denetim tasarımının bir denetim modeli olarak tüm toplumu kapsama alanına dahil etmek demektir. Panoptikon denetim modeli, mahkûmda biri onu gözetliyor bilincini oluşturarak ve iktidarın göz hapsine maruz kaldığını sürekli hatırlatarak varlığını sürdürür. Panoptik denetim iktidara görünmeden görme gücünü, mahkûma görmeden görülmenin baskısını hissettiren sürekli gözetim ve denetimi garantileyen mekanik bir işleve sahiptir (Hülür, 2009a, s. 118). Disiplinci iktidar; bireylerin gündelik yaşamdaki rutinlerine, bedenlerine, tutum ve davranışlara yönelik sistematik dayatmacı/zorlayıcı teknikler uygulanarak bireyin tutum ve davranışlarını denetlemek, üretkenliğini ve yeteneklerini geliştirerek daha kullanışlı ve yararlı bir forma dönüştürmenin kavramsal karşılığıdır (Revel, 2012, s. 58). Disiplin ve cezalandırma pratikleri, bilgi teknolojisinin sağladığı sofistike tekniklerin sentetik toplumsal biçimlerini temsil etmektedir (Hülür, 2009b, s. 14).

Baskıcı iktidarın, bedene yönelik şiddeti modern toplumda yerini düzenleyici, normalleştirici ve disiplinci iktidara terk etmiştir (Altunok, 2008, s. 66). Disiplinci iktidar bedeni edilgenleştirerek ona itaatkâr bir form kazandırmış, düzenleyici iktidar ise çalışma ve dinlenme saatlerini düzenleyerek onu üretken kılmıştır (Güneş, 2015, s. 60). Modern ceza sisteminde acının sahnelenmesi ve seyirlik yönü ceza paketinden çıkartılmıştır. Bir suçlunun diğer insanlardan daha fazla acı çekmesi aslında toplumun onayladığı ve adil bulduğu meşru bir eylemdir. Fakat ceza artık bedene uygulanmayacaksa kamu vicdanı nasıl teskin ve tatmin edilecektir? Suçlunun bedeni yerine ruhunu cezalandırarak yerine getirilecektir (Foucault, 1992, s. 16-19). İktidarın hükümdarın şahsında temerküz ettiği, sahnede maskeli cellatla görünür olduğu, suç nesnesi bedene yönelik gösterişli trajedilerin sunulduğu geleneksel ceza, modern ceza uygulamalarıyla tarihe karışmıştır. Modern ceza sisteminde suç nesnesi değişmiştir. Suçlunun bedeni yerine “tutkular, içgüdüler, anormallikler, sakatlıklar, uyumsuzluklar” cezalandırılmaktadır (Foucault, 1992, s. 21). Celladın beden üzerinde tek başına uyguladığı şiddet ve acı çektirme işini modern toplumlarda hekim, psikolog, psikiyatr, eğitmen, papaz ve gözetmenlerden oluşan bir teknisyenler ordusu devralmıştır. Acı çektirerek bireyin hayatına son verme uygulaması papaz ve eğitmenlerin telkinleri, destekleri; hekimlerin teskin edici iğne ve ilaçlarıyla son bulmuştur. İdam cezasına çarptırılan suçlu infaz anına kadar hekim kontrolünde takip edilmekte, suçunu kamu önünde itiraf ettirmek yerine son isteği sorulmakta ve infaz anı yaklaşınca acı çekmemesi için sakinleştirici verilmektedir (Foucault, 1992, s. 13).

Verimlilik ve kar odaklı kapitalizm dünyasında fabrika, okul, hapisane, hastane gibi kurumlarda bireyler sabit bir üretim aygıtına bağlanmaktadır. Okulda öğrenci bilgi aygıtına, fabrikada işçi üretim bandına, hapisanede mahkûm normalleştirme aygıtına bağlıdır. Amaç bireyi üretken kılacak biçimde normalleştirmektir. Bu bağlamda hapisane gibi kurumlar bireyi dışlayarak içeren kapatılma mekanlarıdır (Foucault, 2011a, s. 245-246). Disiplin, görev ve iş bölümü, yönetmelikler, zaman çizelgeleri, alıştırmalar, sınavlar ve benzerleri aracılığıyla cezaevlerine, orduya, okullara, hastanelere ve fabrikalara girer. Dahası, yaptırımlar ve ödüller disiplin rejiminin ayrılmaz bir parçası haline gelir. Foucault, bu iktidar tarzlarının kurumları

altüst etmediğini, sadece onların içine sızdığını ve onları güçlendirdiğini savunur (De Laat, 2019, s. 320). İktidarın amacı bedeni üretken ve itaatkâr olacak biçimde kullanışlı bir forma dönüştürmektir. Bu siyasi teknolojinin inceltmiş tekniklerinin bedene dayatılan iktidar uygulamalarıdır. “Bu teknoloji stratejik olarak işleyen bir mikro fizikten faydalanır” (Butler, 2012, s. 276).

Foucault’ya göre tımarhane, hastane, hapishane gibi kurumlar iktidarın siyasi ve iktisadi ereklerine hizmet eden modern kapatılma kurumlarıdır. Foucault, kapatılma olgusunu iktidarın siyasi ve iktisadi erekleriyle ilgisini İspanya’da baş gösteren ekonomik krize karşı iktidarın yaptığı kapatmaya dayandırmaktadır. İspanya’da siyasi iktidar aç, yoksul ve işsiz kitlenin olası ayaklanmasına karşı önlem almak için onları kapatmış, kriz geçtikten sonra serbest bıraktığı bu kitlenin ucuz emek gücüne dönüşmesini sağlamıştır. İktidar, ücretler yüksek olduğu zaman kapatılanları ucuz iş gücüne dönüştürüp toplumun hem toplumsal refahını yükseltmeye çalışmış hem de toplum olası isyandan korunmuştur (Foucault, 2011a, s. 12-13). Ahlaki bir temele dayandırılan emek yüceltilmiş, işsizlik ve aylaklık isyanın azmettiricileri olarak görülmüştür. Emek kutsallaştırılırken tembellik şeytanlaştırılmış ve gözetim altına alınarak kapatılmıştır. Rönesans’a kadar delilik toplum tarafından köyün delisi olarak içselleştirilmişken klasik çağda emeğin kutsallığı karşısında aylaklığa ve kapatılmaya mahkûm edilmiştir (Hülür, 2009c, s. 453). Kapatılmanın sağladığı toplumsal fayda ve ekonomiklik kapatılmayı iktidarlar için oldukça kullanışlı ve işlevsel bir araç kılmıştır. Fakat modern toplumda kapatılma mekanlarının hastalık ve suç türlerine göre çok geniş bir skalada kategorize edilmesi kapatılma ekonomisini olumsuz etkilemektedir. Bu bağlamda kategorize edilmiş kapatılma mekanları ekonomik enstrüman olma vasfını yitirmektedir. Astarı yüzünden pahalı hale gelen kapatılma mekanları oluşturduğu maliyete rağmen, sağladığı toplumsal denetim ve ucuz işgücü nedeniyle çekiciliğini ve vazgeçilmezliğini korumaktadır. Kapatılanlar artık zorla taş ocaklarında çalıştırılmamaktadır. İçeride disiplin uygulamalarıyla uyumlu, uysal bir gönüllü olarak işe koşulmaktadır.

Sonuç

Foucault, iktidar çözümlemesinde geleneksel iktidarın hükümdarın şahsında görünür olduğu egemenlik toplumu ile iktidarın okul, hastane, tımarhane, kışla gibi disiplin aygıtlarıyla görünürlüğünün silikleştiği disiplin toplumu arasında ayırım yapar. Foucault’nun iktidarın her yerde olduğu savı oldukça müphem, soyut ve muğlak bir niteliğe sahip olduğundan eleştirilmiştir. Fakat Foucault’nun disiplin toplumu tasarımında iktidara biçilen rol, güç gösterisi, teşhirciliği veya gösterişliliğine dayanan bir çekiç güç değildir. Disiplin toplumunda iktidar disiplin aygıtlarına nüfuz eden ve kurduğu ilişkilerle varlığını pekiştiren yumuşak bir güçtür. Uzun yıllar görünür bir iktidarın sert gücüyle yüzleşmiş olan egemenlik toplumlarının, disiplin toplumunun görünmeyen yumuşak güce sahip iktidar ilişkilerini kavramakta güçlük çekmesi anlaşılabilir bir şeydir. Toplumda süregelen iktidar algısının siyasi alanla ve siyasi özneyle ilişkilendiriliyor olması kavramın karmaşıklığından çok toplumsal rüştle ilgili olabilir.

Deleuze, disiplin toplumunun yerine kontrol toplumunu ikame eder. Deleuze’e göre iktidarın artık disiplin aygıtlarına diğer bir deyişle normleştirme kurumlarına ihtiyacı yoktur. Birey içeri alınmadan da dışarıda kontrol altında tutulabilir. Toplum, disiplin aygıtlarıyla değil gözetim aygıtlarıyla kontrol edilebilir hale gelir. Disiplin aygıtlarının maliyet, durağanlık ve kapsayıcılık gibi yapısal sorunlarıyla karşılaştırıldığında ekonomik, mobil ve geniş ağ kapasitesi nedeniyle gözetim aygıtları iktidar açısından tercih edilebilir kullanışlı enstrümanlardır.

Foucault’nun normleştirme aygıtları ile George Orwell’in *Bin Dokuz Yüz Seksek Dört* adlı eserindeki fantastik Okyanusya ülkesindeki tek partili yönetimin dört bakanlık aracılığıyla yürüttüğü faaliyetlerin temel amacı, öznelerin benlik ve belleklerini yeniden formatlamaktır. Özne, öylesine bir benlik yıkımına ve bellek yitimine maruz kalır ki formatlanmadan önceki

yaşamına ve anılarına dair hiçbir iz kalmaz. Gerçeklikle bağı koparılan özne formatlandığı yaşam dışında başka bir yaşamın olduğunu anımsamadığı gibi başka herhangi bir yaşamın olasılık ve olanağını tasavvur dahi edemez hale gelir. Bu tıpkı bozulan bir elektronik cihazın kapatılıp açılarak (reset) çalışır hale getirilmesine benzemektedir. Disiplin toplumunda birey kapatılmakta, yepyeni verili kimlik oluşturulduktan sonra kapatılma mekanlarının kapıları açılarak normalleştirilmiş bir biçimde dışarıya salınmaktadır.

Aydınlanma öncesi iktidarın gücü kralın kişiliğinde somutlaştığı için işlenen suçlarda kralın otoritesine karşı bir tehdit olarak görülmekteydi. İşlenen suçun krala yapılmış bir eylem olarak görülmesi diğer bir deyişle suçun kişiselleştirilmesi nedeniyle, kral gücünü cezanın nesnesi olan beden üzerinde sergilemekten çekinmemiştir. Halka açık meydanlarda bedene uygulanan ağır işkencelerle, suçun itiraf ettirilmesine dayalı cezalandırma kralın hükümlerlik alanına bedeni dahil etmesinin bir sonucuydu. Beden, kralın güç gösterisini sergilediği bir arenaydı. Aydınlanma dönemi insan bedeni ve emeğinin kolaylıkla harcanmaması gereken değerli bir kaynak olduğunu keşfetmiştir. Bireyi emeğini kapitalist üretim çarkının dişlisi haline getirmek için bireyin bedeni hedef tahtasından indirilmiş onun yerine benliği çarmıha gerilmiştir. Bireyin ruhu disiplin cenderesinde sıkılmış ve sıkıştırılmıştır. Sonunda suyu sıkılmış bir meyve gibi özünü kaybetmiş ruhsuz fakat uyumlu ve itaatkâr bir forma dönüştürülmüştür. Böylelikle beden ruhun, beyin de belleğin hapisanesine dönüştürülmüştür. Disiplinci iktidar ruhsuzlaştırdığı bireyin benliğini ve belleğini yeniden inşa etmiştir. İdealleştirdiği kitlesel üretim ekonomi makinasının dişlilerinde emeğini ucuz iş gücü olarak öğütmüştür.

Modern toplum bir yandan kurumları disipliner kurumlara dönüştürürken diğer taraftan disiplini kurumsallaştırmıştır. Böylelikle modern disipliner kurumlar aracılığıyla birey kapatılmaya, içeride benliği soyularak yeni bir benlik inşa edilmeye çalışılmıştır. Modern iktidar, disiplini kurumsallaştırmış, modern kurumlar aracılığıyla bireyleri üretken kılmak için biçimlendirmiştir.

Kaynakça

- Agamben, G. (2013). *Kutsal insan: Egemen iktidar ve çıplak hayat* (İ. Türkmen, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Agamben, G. (2006). *İstisna hali* (K. Atakay, Çev.). İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Altunok, G. (2008). Şiddetin eleştirisi olarak iktidar: Arendt ve Foucault. *Doğu-Batı*, 43, 51-75.
- Bayır, M. (2018). Egemenlik ve gözetimin çağdaş biçimleri: Total kurum, disiplinci iktidar ve kamp. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 1, 46-61.
- Becermeren, M. (2014). Michel Foucault'da iktidar sorunu. *Doğu Batı*, 69, 239-263.
- Benjamin, W. (2010). Şiddetin eleştirisi üzerine (E. G. Çelebi, Çev.). A. Çelebi (Der.), *Metis defterleri: Şiddetin eleştirisi üzerine* (s. 19-42) içinde. İstanbul: Metis Yayınları.
- Butler, J. (2012). Bedenler ve iktidar, tekrar (Ş. Öztürk, Çev.). *Cogito Dergisi*, 70-71, 275-288.
- Cevizci, A. (Ed.) (2006). *Felsefe ansiklopedisi* (1. Baskı. Cilt. 4, s. 565-568). Ankara: E-babil Yayınları.
- De Laat, P. B. (2019). The disciplinary power of predictive algorithms: A Foucauldian perspective. *Ethics and Information Technology*, 21(4), 319-329.
- Deleuze, G. (2013). *Foucault* (B. Yalım & E. Koyuncu, Çev.). İstanbul: Norguncuk Yayıncılık.
- Dore, I. (2010). Foucault on power. *UMKC Law Review*, 78(3), 737-748.
- Foucault, M. (2015). *Biyopolitikanın doğuşu: College de France dersleri 1978-1979* (A. Tayla, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (2014). *Özne ve iktidar: Seçme yazılar 2* (I. Ergüden & O. Akınhay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Foucault, M. (2012). *İktidarın gözü: Seçme yazılar 4* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2011a). *Büyük kapatılma* (I. Ergüden & F. Keskin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2011b). *Felsefe sahnesi: Seçme yazılar 5* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2007). *Cinselliğin tarihi* (H. U. Tanrıöver, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2002). *Toplumunu savunmak gerekir* (Ş. Aktaş, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Foucault, M. (1993). *Ders özetleri: 1970-1982* (S. Hilav, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin doğuşu* (M. A. Kılıçbay, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Gutting, G. (2010). *Foucault* (H. Gür, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Güneş, C. D. (2015). Ruh bedeninin hapishanesidir: Michael Foucault. *EKEV Akademi Dergisi*, 19(64), 59-72.
- Hülür, H. (2008a). Görülebilenin hayaleti, söylenebilenin mırıltısı: Michel Foucault'nun bakışında boşluk ve bulunmayış. *EKEV Akademi Dergisi*, 12(36), 171-188.
- Hülür, H. (2008b). İktidar/bilgi sarmalı: Michel Foucault'da disiplinsel doğruluk ve özne. *EKEV Akademi Dergisi*, 12(35), 149-164.
- Hülür, H. (2009a). Görme ve söylemenin mekanı olarak birey ve denetim: Michel Foucault'da söz ve müzik rejimi. *EKEV Akademi Dergisi*, 13(38), 115-136.
- Hülür, H. (2009b). Epistem ve dil: Michel Foucault'da tarih ve eklemleme. *EKEV Akademi Dergisi*, 13(39), 11-32.
- Hülür, H. (2009c). Faşist olmayan var olma biçimlerinin olanakları üzerine: Michel Foucault'da normalleşme, benlik ve etik. *EKEV Akademi Dergisi*, 13(40), 447-470.
- Koç, A. (2018). Michel Foucault'nun "biyopolitika" kavramının teorik çerçevesi. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 193-218.
- Marti, U. (2014). Hannah Arendt ve Michel Foucault'nun yaklaşımları ışığında Canetti'de iktidar kavramı (E. Ateşman, Çev.). *Doğu-Batı*, 69, 171-183.
- Megill, A. (1998). *Aşırılığın peygamberleri: Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida* (T. Birkan, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Miller, A. (2015). Law and Foucault's power relations. *North East Law Review*, 3(1), 151-158.
- Mollaer, F. (2014). Kimlik: Can alıcı bir mesele ve banalleşen bir kelime. F. Mollaer (Ed.), *Kimlik politikaları: Özdeşlik, tanınma ve farklılık* (s. 7-17) içinde. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Oksala, J. (2012). Devlet şiddetinin yönetimi: Foucault'da siyasi iktidarın yönetimsellik olarak yeniden ele alınması (İ. Oranlı, Çev.). *Cogito Dergisi*, 70-71, 163-168.
- Oranlı, İ. (2012). Biyo-politikanın doğuşu ve Foucault'cu eleştiri. *Cogito Dergisi*, 70-71, 39-43.
- Revel, J. (2012). *Foucault sözlüğü* (V. Urhan, Çev.). Ankara: Say Yayınları.
- Topuzkanamış, E. (2019). Foucault'nun düşüncesinde hukuk ve iktidar. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN'a Armağan, 21 (Özel Sayı), 1833-1850.
- Urhan, V. (2007). M. Foucault ve bilgi/iktidar ilişkisinin soykütüğü. *Kayı Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi*, 9, 99-118.
- Yalçınkaya, A. (2005). *Pas: Foucault'dan Agamben'e sivilleşmiş iktidar ve gelenek*. Ankara: Phoneix Yayınevi.
- Weber, M. (2014). *Toplumsal ve ekonomik örgütlenme kuramı* (Ö. Ozankaya, Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.

Weir, A. (2014). Taylor ve Foucault arasında modern kimlikler (Ö. Avcı & F. Mollaer, Çev.). F. Mollaer (Ed.), *Kimlik politikaları: Tanınma, özdeşlik ve farklılık* (s. 105-132) içinde. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.